

система нравственности (а вместе с ней и этика) ориентировала индивида на приобретение положительных *качеств* и выполнение соответствующих им *норм*. Нравственный принцип представляет собой более сложную форму нравственного требования, чем норма или качество: это рационально оформленная и за счёт этого более абстрактная формулировка нравственного требования. Нравственные принципы придают моральному сознанию устойчивость, а также выступают инструментом самоконтроля личности. Принцип выполняет в структуре морального сознания руководящую функцию, организует нравственные качества человека в непротиворечивую целостность, кроме того, он выступает инструментом подавления нежелательных склонностей и «страстей». В то же время принцип выступает инструментом самоопределения индивида и выражения им своего «я». Наличие моральных принципов становится способом самоидентификации личности среди других личностей.

В эпоху *modernity* моральная регуляция приобрела специфические черты по сравнению со всеми другими видами социальной нормативности. Сформировался автономный индивидуальный субъект, рационально организующий свое поведение, разделяющий идею общечеловеческих ценностей. С введением в культурный обиход понятия «общечеловеческие ценности» все системы нравственности, предшествовавшие *modernity*, переформулировали своё содержание с использованием нового термина. С таким же успехом традиционная нравственность может быть интерпретирована как «общечеловеческая» хотя бы потому, что всё человечество испытало на себе её значительное влияние, её установки лежат в основе последующих нравственных форм. Таким образом, универсалистская тенденция затронула все предшествующие *modernity* системы нравственности, вовлекла их в единый моральный дискурс.

Характеристики субъекта нравственности имеют приоритетное значение при определении специфических черт моральной регуляции того или иного исторического периода. Люди и их сообщества выступают деятельным началом всех нравственных процессов, поэтому анализ индивидуального и коллективного субъекта морали, а также их соотношения, представляет собой актуальную задачу для любой этики. Тем более в период общественных трансформаций приобретает смысл изучение исторической динамики субъекта нравственности на предмет выделения значимых тенденций этого процесса.

Аркадзь Бабко (Мінск)

Герменеўтычная канцэпцыя моўнай карціны свету: спроба тэарэтычнага аналізу ў беларускім культурным кантэксьце

Вастрыня і складанасць моўнага пытання ў беларускай культурнай прасторы робіць неабходным глыбокі, філасофскі яго аналіз. Філасофія ўвогуле і асабліва філасофія XX стагоддзя дае разнастайны і эфектыўны інструментар для такога аналізу. Грунтоўнае значэнне мае ў дадзенай сувязі герменеўтычная традыцыя, прадстаўнікі якой кінупі рашучы выклік «навуковаму ідэалу адназначнага абзначэння», ягоным прэтэнзіям на

універсальны статус і звязанай з ім інструменталізацыяй мовы, шырока распаўсюджанай у духоўнай культуры Новага часу [4, с. 437]. Такі падыход да моўнай праблемы можа даць сур'ёзныя філасофскія аргументы тым, хто зрабіў свой жыццёвы выбар на карысць беларускай мовы. Каласальнае значэнне набывае ў дадзенай сувязі ўяўленне аб моўным характары чалавечай карціны свету, якое ўзыходзіць да рэвалюцыйных у гэтым плане ідэй Вільгельма фон Гумбальта.

Спробу актуалізацыі згаданых ідэй у беларускім культурным кантэксце зрабіў Ян Пятроўскі, які падкрэсліваў іх грунтоўную рэlevantнасць для скіраваных на адраджэнне матчынай мовы высілках беларускіх дзеячоў

[2, с. 3]. Глыбокую ўзаемасувязь беларускага адраджэнскага руху і філасофскай плыні, што разглядае мову як духоўную стыхію, у якой жыве чалавек, плыні, да якой належыць герменеўтыка, адзначае таксама Пётра Рудкоўскі [3, с. 16-17].

Падаецца, аднак, што ў нашай нацыянальнай традыцыі задзейнічаны ў пэўнай ступені і супрацьлеглы герменеўтычнаму падыход да праблемы мовы. Гэта мае месца ў тых выпадках, калі моўны аспект выглядае другасным ў адносінах да ментальнага, ідэалагічнага і г. д. Так, Вацлаў Ластоўскі, прыкладам, – і гэты прыклад вельмі ярскі – даводзіць, што наш народ мае права залічыць Дастаеўскага і Міцкевіча «да свайго алімпі» [1, с. 395]. Але гэты і падобныя факты неабходна разглядаць, на маю думку, хутэй як пратэст супраць паланізацыі і русіфікацыі, чым як прызнанне другаснасці мовы ў духоўнай культуры.

Разгледзім больш уважліва герменеўтычны падыход да феномену моўнай карціны свету, узяўшы за аснову адпаведныя развагі Г. -Г. Гадамера. Гадамер падрабязна аналізуе і дае высокую ацэнку моўна-філасофскім і лінгвістычным даследаванням Вільгельма фон Гумбальта, які, на яго думку, з'яўляецца «стваральнікам сучаснай філасофіі мовы» [4, с. 443]. Ён падкрэслівае Гумбальтаву выснову аб тым, што кожная мова ўяўляе сабой адмысловы светапогляд [5, с. 444], і лічыць, што найперш у гэтым вывадзе выяўляецца грунтоўная значнасць творчасці выдатнага мовазнаўца для герменеўтычнай традыцыі [5, с. 446]. Але адсюль з усёй відавочнасцю вынікае, «што сьмерць якойсьці мовы азначае страту аднаго з сусьветаў» [3, с. 17] і што мы не маем права дапусціць, каб у нябыт адышла наша мова, гэта значыць наш спосаб светабачання.

З іншага боку, Гадамер крытыкуе Гумбальтаву канцэпцыю за яе фармалізм. На яго думку, глыбокае адзінства мыслення і мовы застаецца ў Гумбальта толькі фармальным, што супярэчыць герменеўтычнаму прынцыпу, паводле якога моўная форма і перададзены праз пакаленні змест нераздзельныя [4, с. 445]. На грунце дадзенага прынцыпу Гадамер – цалкам паслядоўна і лагічна – робіць надзвычай важную для нас выснову: «Калі кожная мова – светапогляд, дык яна з'яўляецца ім у першую чаргу не як пэўны тып мовы (гэтак бачыць мову мовазнавец), але дзякуючы таму, што ў гэтай мове прамаўляецца і перадаецца паводле традыцыі» [4, с. 445]. Але гэта азначае, што кожная мова ў пэўным сэнсе неўміручая! Яна неўміручая дзякуючы напісаным на ёй тэкстам, выказаным на ёй думкам, бо заўжды знойдзецца для іх зацікаўлены чытач і інтэрпрэтатар.

Наяўнасць перакладаў ніколі не змяняе сітуацыю: кожная эпоха і кожны культурны асяродак прагнуць дакрануцца да арыгінальнага тэксту, паколькі пераклад – гэта

заўсёды пэўная інтэрпрэтацыя арыгінала, перакладчык мусіць ясна выказаць, як ён яго разумее [4, с. 389]. У выніку «кожны пераклад, зроблены з сур'ёзнымі намерамі, больш ясны і просты, чым арыгінал» [4, с. 390]. На беларускай мове створаная багатая культурная традыцыя, увасобленая пэўная карціна свету, і зацікаўленне гэтымі духоўнымі скарбамі будзе заўжды стымуляваць вывучэнне нашай мовы. Таму жыццё і творчасць у матчынай мове, спрыянне – наколькі дазваляюць сілы і здольнасці – развіццю нашай культурнай традыцыі – гэта самы дзейсны сродак, самы важкі ўклад у забяспячэнне іх неўміручасці.

Пры ўсёй адметнасці і непаўторнасці кожнай моўна-культурнай традыцыі, яны ў пэўным сэнсе і ў пэўных сваіх аспектах тоесныя адна адной. Гадамер ясна ўсведамляе гэта (ён зазначае, што ў любой моўна-культурнай традыцыі выяўляецца чалавечы свет) і бачыць у згаданай тоеснасці аснову прынцыповай дасягальнасці герменеўтычнай мэты – разумення зрэалізаванага ў іншай мове светапогляду [5, с. 451]. Такое разуменне зусім не азначае адмову ад уласнай культурнай традыцыі [4, с. 447-448]. Наадварот, паглыбленне ў іншую карціну свету дазваляе пашырыць і ўзбагаціць сваю ўласную [4, с. 451]. Адсюль вынікае, што для самавітага развіцця культурных традыцый неабходны іх плённы дыялог. Тым, каму неаб'яковы лёс беларускай мовы і культуры, трэба шмат што зрабіць у гэтым кірунку – і ў плане самавітага засваення напрацаваных іншымі народамі духоўных скарбаў, і ў арганізацыі перакладчыцкай дзейнасці, і ў псіхалагічных адносінах.

Такім чынам, герменеўтычная канцэпцыя мовы выяўляе ґрунтоўнае значэнне ў беларускім культурным кантэксце. У тэарэтычным плане без яе немагчыма стварыць трывалы філасофскі падмурак для аналізу моўнай сітуацыі ў нашым грамадстве. З гледзішча духоўнай практыкі герменеўтычны падыход да праблемы дазваляе сфармуляваць простыя і тым не менш надзвычай важныя метадычныя патрабаванні, якіх мы павінны прытрымлівацца, каб захаваць нашу мову і культуру ды паспрыяць іх узбагачэнню і росквіту.

Літаратура

1. Ластоўскі В. Тодар Дастаеўскі і Адам Міцкевіч – сыны крывіцкага народнага генія // Ластоўскі В. Выбр. тв. -Мн. : Беларускі кнігазбор, 1997.– 512 с.
2. Пятроўскі Я. Вільгельм фон Гумбольдт // В. фон Гумбольдт. Унутраная хворма мовы/ у перакладзе Я. Пятроўскага – Gainesville, Florida, USA: Byelorussian Charitable Educational Fund, Inc.– 1989/ – С. 3.
3. Рудкоўскі П. Нацыянальны дыкурс і ліберальны мардабой. Пасьяслоўе да дыскусіі пра мову «Нямецкай хвалі». – Arche. Пачатак.– 2005.– № 5.– С. 5–20.
4. Gadamer H.- G. Hermeneutik: Wahrheit und Me